

Escornalbou-Puigcerver

COMARCA:	Baix Camp	
SUPERFÍCIE:	8.041 ha	
MUNICIPIS:	Oest de Vilanova d'Escornalbou, l'Argentera, Riudecanyes, Duesaigües, Riudecols, oest d'Alforja	

Trets distintius

- Presència de valls estretes, separades per serres i turons de vessants suaus que davallen suauament des de les serres de Pradell i de l'Argentera cap a la plana del Baix Camp.
- Les rieres de Riudecols i de Riudecanyes són els principals cursos fluvials i a les seves vores s'hi localitzen els nuclis de població.
- El recobriment forestal del terreny és molt alt.
- Les pinedes de pi blanc i les brolles d'estepes i brucs són les comunitats principals. A les parts altes es mantenen claps d'alzinars, pinedes de pinassa i petits fragments de roureda de roure de fulla petita.
- L'espai agrícola està caracteritzat pels conreus de secà, bàsicament avellaners i oliveres, la majoria dotats de microrec per augmentar la producció.
- La població habita en nuclis petits i bastant distants entre sí, impregnats tots d'un fort caràcter agrícola tradicional.
- La pedrera del Puigmarí exerceix un fort impacte visual en el sector nord de les serres.
- Presència del pantà de Riudecanyes, important reservori d'aigua per a l'agricultura del Baix Camp.

Figura 16.1. El poble de Riudecanyes situat dalt d'una petita serra prop del contacte entre les muntanyes i la plana. L'entorn agroforestal està constituït per boscos de pi blanc i pi pinyer i per conreus d'oliveres i avellaners.

Elements naturals i humans que constitueixen el paisatge

Una branca meridional de la serralada Prelitoral s'estén en diagonal des de les muntanyes de Prades fins a la costa i s'interposa entre la plana del Baix Camp i la fossa del Priorat. La part central d'aquest ramal muntanyós està constituïda per lo Motlló i per les serres de Pradell i de l'Argentera. Els contraforts del cantó de llevant d'aquestes muntanyes configuren el paisatge de la unitat Escornalbou-Puigcerver, caracteritzat per la presència d'estretes valls separades per serres que davallen suaument sobre la plana del Baix Camp.

Figura 16.2. El Castell d'Escornalbou, situat dalt del turó de Santa Bàrbara o la Mola (649 m) i en un entorn envoltat d'alzines i pins pinyoners, és un dels elements del patrimoni cultural més destacat.

Les dues valls principals són la de Riudecols i la de Riudecanyes. La primera està modelada per la riera de Riudecols i limitada al nord per la muntanya del Puigcerver (831 m) i les seves estribacions, que en direcció a llevant fineixen en el turó de la Bruguera (481 m). Pel costat sud, la vall de Riudecols està limitada per una alineació de turons: el Puigmarí (660 m), el Puigvolor (576 m) i el Bres (525 m). Al sud d'aquesta alineació de cims s'obre la vall de Riudecanyes; la capçalera de la vall està solcada per diversos torrents que s'inicien al peu dels cingles de les serres de Pradell i de l'Argentera. A la confluència del barranc de les Valls, amb dos torrents de menor entitat que davallen del Portell del Peiró i de la serra de Pradell i que donen lloc al barranc Reial, es localitza el nucli de l'Argentera. Al centre de la vall, i també en la confluència del barranc dels Masos amb el barranc Reial, es troba el nucli de Duesaigües. Aigües avall, en el contacte entre les serres i la plana del Baix Camp s'ubica el nucli de Riudecanyes. La darrera vall en importància és la de la riera de Vilanova, a l'extrem sud de la unitat. El poble de Vilanova d'Escornalbou es localitza a la porta de sortida de la riera a la plana.

El relleu d'Escornalbou-Puigcerver està modelat en materials del Paleozoic que han quedat a la vista després de la destrucció del recobriment mesozoic. Hi predominen les pissarres pigallades que donen lloc al conjunt de serres i de puigs. Al nord de Riudecols i en un petit sector a Vilanova d'Escornalbou afloren masses de granit. Són granits molt alterats per l'acció atmosfèrica i solcats per intrusions porfídiques. Només al peu de les serres de Pradell i de l'Argentera afloren materials sedimentaris del Triàsic inferior i mitjà, que donen lloc a les cingleres característiques d'aquestes serres.

La xarxa hidrogràfica s'ha encaixat en les pissarres i els granits i ha obert tot el conjunt de valls abans esmentades. Es tracta de cursos d'aigua irregulars, amb les característiques pròpies del règim mediterrani. Els barrancs i torrents del sector central conflueixen en el barranc Reial, el qual alimenta el pantà de Riudecanyes, amb una capacitat de 5,3 hm³ i destinat tan a usos agrícoles com al subministrament urbà de Reus.

Les fonts d'aigua apareixen arreu però destaquen per la seva situació i pel seu doll: la font dels Pastors, vora el Portell del Peiró, la font de Ferro, vora el barranc que porta el seu nom i la font de l'Heura al Puigmarí.

El predomini del relleu muntanyós afavoreix que l'ús del sòl més estès sigui el forestal. La vegetació ocupa gairebé el 80% de la superfície del territori. Malgrat que la vegetació potencial, en funció del clima que impera a l'àrea és l'alzinar, aquest es troba reclòs a les parts més altes, com als vessants del Puigcerver, entre el Puigmarí i el Puigvolor, i en el massís del castell d'Escornalbou. Per sobre dels 700 m d'altitud l'alzinar litoral deixa pas a l'alzinar muntanyenc, més ric en caducifolis com la blada (*Acer opalus*) i la moixera (*Sorbus aria*). Cal destacar la presència d'una sureda al vessant nord d'Escornalbou, que és la més meridional de Catalunya.

La resta del territori està colonitzat per pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) i brolles d'estepes i brucs. En alguns punts apareixen pinedes de pinassa (*Pinus nigra* ssp. *salzmannii*), com a l'obaga del camí dels Frares, a l'oest del castell d'Escornalbou. També a ponent de l'Argentera es localitzen alguns claps de roureda de roure de fulla petita (*Quercus faginea*). A les riberes del barranc de la Canaleta i del Llobregat, al nord del Puigcerver, s'hi mantenen fragments d'alberedes i salzedes. A la muntanya de l'Areny apareixen algunes falgueres rupícoles i silícícoles, com la *Cheilanthes maranthae*.

Els boscos de gestió pública o consorciada ocupen poca extensió. Els més importants són el forest del castell d'Escornalbou, de 89 ha de superfície, propietat de la Diputació de Tarragona, i el bosc de Terres Noves, de 13 ha, situat a la muntanya de l'Areny i propietat de l'Ajuntament de Mont-roig del Camp. A l'entorn del Puigmarí hi ha diversos claps de boscos consorciats que en total sumen unes 14 ha.

L'incendi forestal més important dels darrers anys va afectar el sector de la muntanya de l'Areny i el coll Roig l'any 1991, on es van cremar més de 225 ha de bosc i brolles.

Les espècies de fauna més destacades que habiten al paisatge d'Escornalbou-Puigcerver són rapinyaires com l'astor, l'esparver, l'àguila daurada, l'àguila marcenca i el falcó pelegrí. Als cursos d'aigua de la xarxa de la riera de Riudecanyes s'hi troba la tortuga de rierol.

L'únic espai natural protegit que se situa completament en l'àmbit de les serres d'Escornalbou-Puigcerver és l'espai de la Mare de Déu de la Roca, de 32 ha d'extensió i que agrega la Muntanya de l'Areny, situada al sud del nucli de Vilanova d'Escornalbou. També s'ha d'incloure una part de l'espai natural de les serres de Pradell-l'Argentera que engloba la part culminant dels cingles de la serra de Pradell. La Xarxa Natura 2000 incorpora una nova àrea protegida de 140 ha al voltant de la Muntanya Blanca que en el seu extrem nord està inclosa dins la unitat de paisatge Escornalbou-Puigcerver.

Els avellaners, les oliveres i els ametllers són els conreus més importants. La producció d'hortalisses es manté vora els nuclis de població. La vinya té una presència residual (tot i que a Vilanova d'Escornalbou n'és el conreu principal), així com la majoria de conreus de cereals. En algunes poblacions, com Riudecols, l'activitat avícola i porcina va ser molt important a la dècada de 1980 però des d'aleshores estan en regressió.

Figura 16.3. Camps d'oliveres als voltants de Duesaigües en els que s'hi ha instal·lat un sistema de microrec per aconseguir majors produccions.

Evolució històrica del paisatge

La manca de grans planes ha condicionat la relació humana amb el territori d'Escornalbou-Puigcerver. La millor solució per a treure profit de la terra ha estat abancar els vessants, amb major intensitat durant els períodes en què la demanda ho requeria. La manca d'aigua sobrerera i la impossibilitat de desenvolupar sofisticades infraestructures hidràuliques, condicionava l'agricultura d'aquest territori, essent bàsicament de secà. Els fruits secs, especialment l'avellaner i l'ametller, així com la vinya, van ser els grans transformadors d'aquest paisatge.

A partir de l'arribada de la plaga de la fil·loxera a les primeries del segle XX, la vinya va quedar relegada a un conreu testimonial i els bancals més marginals, els de major pendent o amb pitjor accessibilitat, es van abandonar, afavorint la regeneració natural que ha anat conformant brolles, matollars i boscos, especialment comunitats secundàries de pineda.

La facilitat de garantir aigua amb certa regularitat a les fondalades de les valls va permetre a alguns nuclis disposar de petits molins fariners, que els garantien una moderada producció cerealista.

Les dues infraestructures que van modificar el paisatge van ser, d'una banda, l'N-420, que continua sent un element distorsionador (especialment a la zona del coll de la Teixeta), i, d'altra banda, la via fèrria, bastant integrada en el paisatge malgrat la construcció de diversos ponts i túnels.

La present unitat manté una població força reduïda, amb fluctuacions considerables al llarg dels darrers dos segles, però amb comportaments similars a tots els nuclis urbans.

Des de 1830 s'observa un creixement d'un 25 % en només dotze anys. Per contra, el succeeix un període de decreixement del 15 % en els divuits anys següents. L'any 1887, moment de màxima ocupació d'aquest territori, comptabilitza 3.475 habitants, molt possiblement associat a la construcció de les grans infraestructures a la zona i a la intensificació de l'expansió de la vinya a la comarca. A finals del XIX s'inicia un constant degoteig de pèrdua de població provocat per la crisi agrícola de la plaga de la fil·loxera i la intensificació de la industrialització de zones del Camp de Tarragona. Als anys 60 del segle XX es perd el 57% de la població respecte l'any 1887, i el despoblament d'aquests pobles de mitja muntanya sembla imparable.

Als anys 80 del segle XX el nombre d'habitants toca fons i és a partir dels anys 90 que s'inicia una recuperació de població a partir de dos factors claus: la millora de les infraestructures viàries d'accés al territori i la reducció de l'aïllament per un costat, i la intensificació de la ruralització del temps d'oci per l'altra banda. La suma d'aquests dos factors ha

comportat la conversió de moltes segones residències en primeres, permetent la lenta però constant recuperació de població.

Els nuclis més aïllats, com l'Argentera i Duesaigües, tenen un creixement molt lent. Per contra, Riudecanyes i Riudecols, gràcies al desenvolupament d'urbanitzacions de nova construcció, són el motor de creixement demogràfic del territori, amb un pes força important.

A tot el territori no apareix una activitat industrial a destacar, tret d'una petita indústria òptica a Riudecols, consolidada des del 1951. La resta d'activitats industrials estan associades a la transformació de productes agraris i a la producció d'oli de les cooperatives locals.

Organització actual del paisatge

Tots els assentaments de població, encaixats allà on la topografia es presenta menys abrupta, estan lligats als cursos fluvials. Riudecols és atravesat per la riera de Riudecols; l'Argentera és regada pel barranc de les Valls i el nucli de Duesaigües, com bé indica la seva toponímia, recull les aigües del barranc Reial pel sud-oest i de la riera dels Algars pel nord. Vilanova d'Escornalbou concentra les aigües de Los Costers i dels Algars a partir de la riera de Vilanova, mentre el més gran dels nuclis, Riudecanyes, està a peu de la gran reserva d'aigua de la zona: el pantà de Riudecanyes, una construcció de principis de segle XX que recull i emmagatzema en una vall molt encaixada les aigües que serviran per controlar el reg a la plana del Baix Camp.

La majoria dels nuclis mantenen l'essència de poble agrícola tot i que alguns s'han vist transformats pel creixement urbanístic, amb urbanitzacions de nova creació als afores dels nuclis tradicionals, com les existents al municipi de Riudecanyes, El mar de Riudecanyes i Montclar.

Les àrees més planeres, properes a les valls, es mantenen conreades. Els terrenys conreats corresponen bàsicament al secà, on predominen els oliveres, en expansió, i els avellaners, en regressió. Les zones fèrtils de la plana, al voltant dels nuclis, s'aprofiten per al regadiu (amb hortalisses i fruiters).

L'agricultura, que hagué de guanyar terrenys als vessants muntanyosos, ho va poder fer gràcies al suport dels murs de pedra seca, construccions tradicionals que a Riudecanyes incorporen blocs quadrangulars de granits i gresos vermells, variats en colors. Aquests murs, com els que hi ha al Parc de les Glaneres, vora l'església de Sant Mateu (Riudecanyes), representen una bonica mostra d'enginyeria rural tradicional i protegeixen de l'erosió, alhora que serveixen com a refugi de petits mamífers i rèptils.

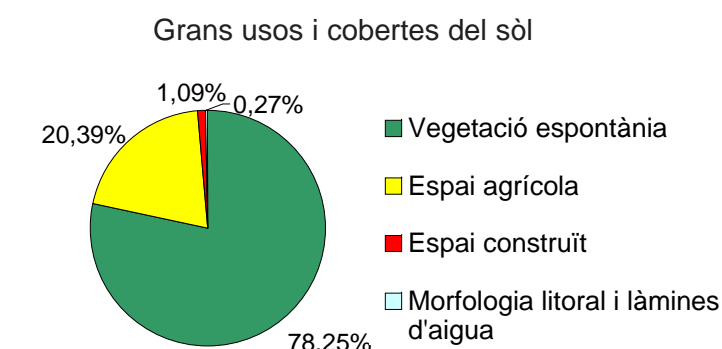

Figura 16.4. Al peu de la serra de l'Argentera l'alzinar amb pins ha estat substituït pels conreus d'avellaners.

La massa forestal està dominada en gran part per pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) a vessants de solana i petits claps d'alzinar a les zones altes d'obaga. No hi ha explotacions forestals destacables, tret de les d'ús domèstic de poca consideració. La major continuïtat de boscos es localitza entre els nuclis urbans de Riudecols, Duesaigües i l'Argentera i l'àrea propera a la muntanya d'Escornalbou.

Curiosament, la zona lacustre formada per l'embassament de Riudecanyes no presenta una vegetació de ribera, com li seria pròpia, sinó una massa boscosa de pi blanc (*Pinus halepensis*) força consolidada i amb un sotabosc escàs.

S'observen, arreu, àrees que es van recuperant d'incendis forestals que periòdicament han afectat Escornalbou-Puigcerver, especialment durant les dècades de 1980 i 1990. La recuperació d'aquestes masses forestals és lenta, especialment en les solanes, donada la pobresa del sòl i els forts pendents, que incrementen l'escorrentia i l'afebliment del sistema.

Pel que respecta a les infraestructures, cal esmentar la presència de dues vies de comunicació d'abast supracomarcal, com són la N-420, que entra per la part oest pel coll de la Teixeta i surt pel sector de Riudecols a l'est, i la via fèrria, que sobrepassa els nuclis de Duesaigües i l'Argentera, en el trajecte entre Reus i Móra la Nova. La resta de vies són de caràcter local i serveixen d'enllaç intern entre pobles de la unitat de paisatge i les unitats veïnes.

Pel que fa a altres infraestructures, a Escornalbou-Puigcerver hi destaquen, per una banda, l'embassament de Riudecanyes, amb una capacitat de 5,3 hm³ i, d'altra banda tres centrals eòliques (CE), que amb un total de 99 aerogeneradors, estan situades a les línies de carena del límit oest de la unitat: la CE de Trucafort, en funcionament des de 1999, compta amb 91 aerogeneradors i 30'8Mw de potència i està situada a la carena de la Serra de l'Argentera, just al límit amb la unitat del Baix Priorat (12); la CE del Mas de la Potra, en funcionament des de 2002, compta amb 2 aerogeneradors i 2'6Mw de potència i està situada al coll de la Teixeta, just al límit amb la unitat del Priorat històric (11). Finalment, la CE del collet dels Feixos, en funcionament des de 2004, compta amb 6 aerogeneradors i 7'9Mw de potència i està ubicada a continuació de la CE del mas de la Potra, també al límit amb la unitat del Priorat històric. Les tres centrals eòliques són visibles des de pràcticament tota la plana del Camp (Reus i Tarragona incloses).

Altres infraestructures energètiques són les configurades per les dues línies de transport d'energia elèctrica d'alta tensió, de 110 i de 220 quilovats respectivament, localitzades de forma quasi paral·lela a la

carretera N-420, per la vall de la riera de Riudecols.

Finalment cal destacar la presència de diverses pedreres, especialment la situada al Puigmarí, al límit entre els municipis de Riudecols i Duesaigües que, situada en un zona de carena elevada, és molt visible des de bona part del sud de la comarca del Baix Camp. A aquesta pedrera, que amb els anys ha escapat el Puigmarí, se n'hi han de sumar altres de menors a la mateixa carena en direcció est, així com altres de petita dimensió situades prop del coll de la Teixeta.

Expressió artística del paisatge

Destaca de forma evident l'obra «*Mont-roig. Sant Ramon 1916*» de l'artista universal Joan Miró. Aquesta obra de l'etapa figurativa de Miró, és propietat de la Kouros Gallery de Nova York, i representa l'Ermita de Sant Ramon vista des del peu d'un cingle. L'obra de Joan Miró desenvolupada a l'entorn de Mont-roig del Camp ha servit al municipi per a impulsar un Itinerari mironià, iniciativa cultural, alhora que reclam turístic.

Dinàmica actual del paisatge

Els actors que en l'actualitat tenen una major incidència sobre aquest paisatge són, d'una banda, el sector immobiliari, amb la construcció de diverses urbanitzacions pròximes als nuclis de Riudecanyes i Riudecols, i d'altra banda, les centrals eòliques, ja que n'hi ha una d'autoritzada a la Lo Vedat del Pany a continuació de la central del Collet dels Feixos.

L'activitat turística en la unitat es plasma sobretot a través de les segones residències. La freqüentació motoritzada al medi natural és un altre fenomen associat al turisme.

També cal esmentar la incidència que tenen les activitats extractives (pedreres) i la renovació de la xarxa viària, que també produeix efectes en el paisatge ja que s'estan ampliant i condicionant vials i asfaltant algunes pistes forestals.

Les activitats extractives segueixen plenament actives. La pedrera situada al Puigmarí és especialment significativa des del punt de vista paisatgístic, ja que ha alterat el seu perfil, essent ben visible des de bona part del sector sud de la plana del Baix Camp.

La vegetació que recobreix les muntanyes és molt variada. Prop del nucli de Duesaigües hi ha moltes oliveres abandonades, entre claps aïllats de pi blanc (*Pinus halepensis*). En altres zones, com a la serra de l'Argentera, els conreus han ocupat, tradicionalment, la part més baixa dels vessants. Així, mentre en cotes inferiors es mantenen els conreus bàsicament d'avellaners, a les parts altes la vegetació espontània (un mosaic d'alzinar amb pi blanc) forma denses masses forestals, excepte en aquelles zones on la inclinació del terreny no permet el recobriment vegetal.

Molts vessants estan recoberts d'una densa brolla arbrada amb peus isolats de pins que han sorgit de l'abandonament dels camps de conreu de secà o a causa dels incendis forestals.

Figura 16.5. El pantà de Riudecanyes és la principal zona humida. Amb una capacitat de 5,3 hm³, serveix per assegurar aigua per al rec del Baix Camp i per al subministrament de la ciutat de Reus.

Valors paisatgístics

En relació als **valors estètics**, destaca de forma important la bellesa de tres espais: el cim d'Escornalbou, amb la seva forma cònica, un dels referents paisatgístics del Camp de Tarragona en general i de la plana del Baix Camp en particular; la Roca de Mont-roig del Camp, pel contrast de colors: roig del gres i blanc de les edificacions sagrades, i les formes originals del gres erosionat; i la serra de Puigcerver, per la verdor i espessor que presenta aquesta part del territori.

Pel que fa als **valors ecològics**, destaca l'Espai d'interès Natural Serres de Pradell-Argentera inclòs en el Pla d'Espais d'interès Natural, que incorpora 64'21 hectàrees del municipi de Duesaigües i 54'08 de l'Argentera. Es tracta de les àrees d'aquests municipis que contacten amb la serra de l'Argentera, a mig camí entre els basaments silícis i les parts culminals calcàries. Aquest espai es va incorporar al PEIN per la presència d'un bon grup d'unitats de vegetació pròpies de la muntanya mediterrània silícia i en especial d'algunes comunitats vegetals extremadament singulars, com les teixedes pròpies dels peus de cingle calcaris. Un altre petit espai d'interès natural és el de Mare de Déu de la Roca, de 31'99 hectàrees, a cavall entre els municipis de Mont-roig del Camp i Vilanova d'Escornalbou, i que va ser inclòs en el PEIN pel singular relleu i l'interès botànic de tot l'entorn de la muntanya de l'Areny.

Altres espais amb alt valor ecològic que estranyament no s'han inclòs ni al PEIN ni a la Xarxa Natura 2000 són:

- La muntanya d'Escornalbou, a l'entorn de la qual es concentra una diversitat vegetal poc usual a la comarca, com la presència de la comunitat d'alzina surera (*Quercus suber*) més meridional de Catalunya.
- L'embassament de Riudecanyes, que amb la seva presència configura una massa lacustre al bell mig d'unes muntanyes mediterrànies més aviat eixutes, alhora que proporciona aigua a la fauna propera en èpoques d'escassetat, integrant-se puntualment en la xarxa de zones humides litorals que alberguen ocells migradors.
- La xarxa de torrents i barrancs que actuen com a connectors ecològics amb la plana litoral del camp, permetent intercanvis i interrelacions entre vegetació i fauna d'aquests dos àmbits.
- El Puigcerver, que per la seva alçada i les seves característiques físiques i climàtiques, junt amb un cert aïllament, acull una zona boscosa d'alt interès, especialment pel que fa a la presència d'exemplars arboris de Grèvol (*Ilex aquifolium* L.), poc usual a la resta de la unitat.

Els **valors productius** d'aquest paisatge van associats a l'ocupació agrícola, especialment les explotacions d'avellaner i d'olivera. L'avellaner domina a les vessants de les zones muntanyoses, mentre les oliveres s'estenen pels terrenys més planers.

Entre els **valors històrics** destaca especialment el Castell d'Escornalbou, que no és únicament un referent històric dins de la unitat sinó que la seva influència va més enllà. Antigament els municipis propers formaven part de la Baronia d'Escornalbou. Els referents històrics apunten la presència d'algun tipus d'assentament de guaita i defensa en època de la dominació àrab (molt possiblement a l'entorn de l'any 900) amb l'inici de les pressions dels senyors feudals cristians. En una segona etapa històrica es fa referència a l'ocupació del castell per part d'una ordre religiosa i l'adaptació de la construcció a les necessitats d'una comunitat espiritual amb vocació missionera. Per últim, la darrera gran etapa del castell va ser la transformació de les seves restes en residència senyorial pel diplomàtic, d'origen reusenc, Eduard Toda. En l'actualitat, l'edifici és de titularitat del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i la superfície forestal que envolta el castell de la Diputació de Tarragona.

D'altra banda, entre els valors històrics presents a Escornalbou-Puigcerver, destaquen els marges de pedra en sec. Malgrat tractar-se d'un patrimoni poc valorat, configuren un important element del paisatge amb una triple funcionalitat: dipòsit de la pedra de major tamany; minimització dels pendents (fent el terreny més apte per al conreu, tot retenint l'aigua de pluja i evitant l'erosió) i potenciació de les condicions favorables per a la presència i reproducció de rèptils.

En relació als **valors d'ús social** destaquen els ponts de la via del ferrocarril al seu pas pel nucli urbà de Duesaigües. En aquest tram, la via fèrria de Reus a Móra necessitava salvar els barrancs de la Xurivia i dels Masos, pel que van construir-se uns ponts de maó amb arcades de mig punt que, en aquest sector de territori, esdevenen un element paisatgístic de primer ordre.

Dels **valors mitològics** cal destacar la concentració d'una sèrie de mites lligats al Castell d'Escornalbou, en part pel cert aïllament que representa aquesta part del territori, en part per la relació dels seus habitants amb els gestors del territori. Escornalbou és l'enclavament preferit a l'hora d'ambientar llegendes en aquesta unitat: la llegenda del musulmà i la cristiana respondria a la presència dels andalusins i a la fonamentació romàntica que es va fer d'aquest període històric. La llegenda dels falsificadors de monedes correspon a uns fets històrics reals però mitificats, i la dels frares franciscans i els xiprers respondria en part a l'animadversió que tenien els pobles dels voltants del Castell-Monestir de Sant Miquel d'Escornalbou envers els religiosos, per les seves exigències com a senyors feudals.

Figura 16.6. El nucli de l'Argentera s'aixeca a mig vessant d'una serra, per sobre del barranc Reial i en un entorn forestal.

D'altres llegendes de la contrada tenen a veure amb fets curiosos, com la presència del coll dels penjats, que respon a un punt on s'ajusticiava als bandolers.

Estretament lligades als cultes religiosos, apareixen llegendes vinculades a l'aparició d'imatges religioses, com les de Sant Ramon de Penyafort o la Mare de Déu de la Roca, les dues a Mont-roig del Camp.

Figura 16.7. L'ermita de la Mare de Déu de la Roca, situada a l'extrem oest de Mont-roig del Camp.

En l'àmbit dels **valors religiosos i espirituals** destaca la presència del santuari de Puigcerver, dedicat a la Mare de Déu de les Neus de Puigcerver, amb una forta devoció, especialment al municipi d'Alforja.

Al sector sud de la unitat es localitza el santuari de la Mª de Déu de la Roca i l'ermita de Sant Ramon de Penyafort, al terme municipal de Mont-roig del Camp. La presència de dues divinitats compartint els mateixos cingles permeten apuntar la possibilitat que la devoció envers aquest espai fos anterior al cristianisme i respondria a la presència d'alguna cultura essencialment agrícola que rendia culte a les divinitats femenina i masculina per tal d'advocar per la fertilitat dels camps. Aquest enclau religiós té devoció entre diferents pobles de la comarca del Baix Camp, especialment al municipi de Mont-roig del Camp.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

Existeixen varies rutes d'observació i gaudi del paisatge d'Escornalbou-Puigcerver, però val la pena destacar l'itinerari que surt de Duesaigües per el sender de petit recorregut (PR), que passa pel barranc de Vilamanya, i es dirigeix al castell-monestir de Sant Miquel d'Escornalbou. Seguint el mateix PR es fa el descens, però aquesta vegada cap a l'Argentera des d'on s'agafa un camí de carros per arribar altre vegada a Duesaigües. És una ruta on podem contemplar tant el paisatge de plana del Baix Camp, com la mitja muntanya que ens ofereix la serra d'Argentera.

També destaca el GR-7 que ressegueix tot el límit nord-occidental de la unitat, des del coll d'Alforja, passant pel Puigcerver i carenant la serra del Pradell i la serra de l'Argentera.

Altres itineraris per la unitat poden ser:

El sender GR-7-3, que travessa la unitat en direcció N-S, des de Colldejou fins el coll d'Alforja, passant per l'Argentera i el Coll de la Teixeta. En una gran part del traçat, aquest sender de gran recorregut es localitza a la cota 600, fet que permet gaudir del paisatge de gran part d'aquest territori.

El tram Riudecanyes - Castell d'Escornalbou, que ha esdevingut un recorregut molt popular, es pot fer tant a peu com amb vehicle. Tot i els forts pendents (es passa dels 200 als 600 metres)

El tram Coll d'Alforja - Puigcerver, és un recorregut llarg que pot fer-se tant a peu com en vehicle, i presenta un darrer tram amb forts pendents.

Els principals punts d'observació i gaudi del paisatge d'Escornalbou-Puigcerver són:

El claustre del castell d'Escornalbou, a uns 580 metres d'altitud, presenta una panoràmica de la part més meridional de la unitat d'estudi, així com de la plana del Baix Camp.

El pati d'armes del Castell d'Escornalbou, des d'on poden contemplar-se els contraforts de la serra de l'Argentera i la vall del barranc de les Valls, amb la presència de bona part dels 91 aerogeneradors de la central eòlica de Trucafort.

La serra de Puigcerver, localitzada al sector septentrional de la unitat a 831 metres d'altitud, permet gaudir d'una bona perspectiva de la zona així com de la resta de la plana del Camp.

L'ermita de la Mare de Déu de la Roca, d'altitud poc notòria (290 m), permet la contemplació del sector sud de la unitat, així com de part del sistema Llaberia-Colldejou i del sector sud de la plana del Baix Camp.

Fora de la unitat hi ha uns miradors que en permeten la seva observació. Aquests són:

Coll d'Alforja, situat a 640 metres d'alçada, des d'on hi ha una panoràmica de la vall d'Alforja, i per tant, de les serres septentrionals que delimiten la present unitat.

La Mussara. Des de l'antic poble de la Mussara, a 900 metres d'altitud, es pot contemplar una àmplia perspectiva de la unitat.

La mola de Colldejou, amb 911 metres d'altitud, permet disposar d'unes excel·lents panoràmiques de la unitat, especialment de la serra de l'Argentera i les valls limítrofes, així com de bona part de la plana del Camp. La connexió visual entre el cim de la Mola i el Castell d'Escornalbou és excepcional.

Finalment pel que fa a les rutes amb cotxe es pot resseguir la T-313, que creua la unitat per la seva zona central, de nord-oest a sud-est. Ofereix una visió del conjunt de la unitat, des del coll de la Teixeta a Riudecanyes, passant per Duesaigües i el pantà de Riudecanyes.

Riscos i impactes

Un dels elements que distorsiona part del paisatge d'Escornalbou-Puigcerver és la urbanització de Montclar, sobre el turó del mateix nom a 369 metres d'altitud. La panoràmica des del turó domina les elevacions colindants de menor cota i tota la plana fins al mar. Aquesta privilegiada situació ha fet que la muntanya s'hagi urbanitzat desmesuradament amb tot tipus d'edificacions: tant habitatges aïllats de gran superfície i una important extensió d'espai verd al seu voltant, com habitatges unifamiliars adossats. En aquest sentit també cal destacar la presència d'urbanitzacions properes al bosc o integrades en l'espai forestal, com el Mar de Riudecanyes.

Un impacte important és el generat per les cinc plantes d'extracció d'àrids que hi ha en diferents punts de la unitat, situades en turons de mitjana altitud: una a Puigmarí (660m) i una altra a la vessant oest de Puigvolor (576m) dins el terme de Riudecols; una tercera a la vessant sud-est de Puigvolor, dins el municipi de Riudecanyes, i les dues darreres, a Duesaigües, entre els colls del Vicari i el coll de la Teixeta. Tot i que les pissarres pigallades són el material predominant, les pedreres es localitzen al damunt de les intrusions de porfirs granodiorítics.

Uns altres elements que generen una alteració del paisatge, són els aerogeneradors de la central eòlica de Trucafort, a la serra de l'Argentera, fora de la unitat però visibles des de molts punts.

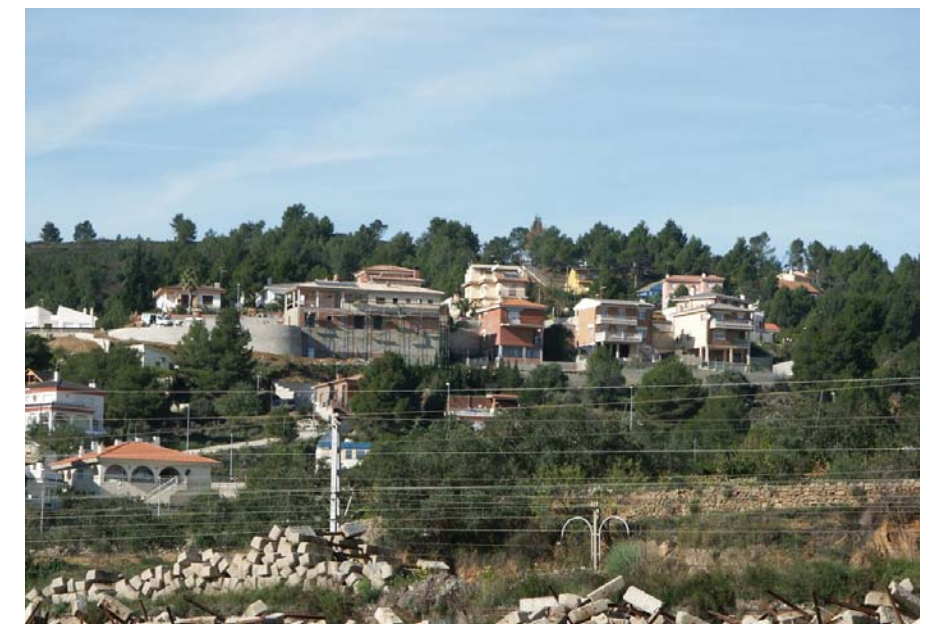

Figura 16.8. Diversitat de construccions a la urbanització Montclar, prop de Riudecanyes, la qual gaudeix d'una àmplia perspectiva sobre la plana del Baix Camp. Al peu del turó s'observa el traçat de la línia de ferrocarril.

Com a impactes menors, apareixen signes d'erosió vora la carretera d'entrada a Vilanova d'Escornalbou des de Riudecanyes, que es poden relacionar amb l'increment del risc d'inundabilitat pels processos tempestius intensos, concentrats a la tardor.

Una o altra alteració del paisatge és la causa dels incendis forestals. L'increment de la massa forestal en detriment del sòl agrícola fa que els incendis tinguin una major extensió. Alhora, el tipus de bosc que es configura és més piròfit, amb una gran massa de potencial combustible.

La implantació de més parcs eòlics a les carenes d'Escornalbou-Puigcerver pot constituir una transformació paisatgística que afecti la qualitat del paisatge d'aquesta unitat. En aquest sentit, ja hi ha una central autoritzada a Lo Vedat del Pany (termes municipals de Riudecols i Duesaigües), i tres en funcionament (Mas de la Potra, Collet dels Feixos i Trucafort).

Altres riscos i impactes sobre el paisatge agrícola són: la pèrdua de varietats agrícoles tradicionals per la proliferació de monocultius amb espècies controlades genèticament, tractades amb fitosanitaris i adobs químics; i la pèrdua de lligams amb la terra, per la regressió de la figura del pagès professional, que es va transformant en pagès a temps parcial, fet que implica una reducció de la superfície conreada i l'ús de tècniques menys tradicionals.

Descripció de la possible evolució d'Escornalbou-Puigcerver

L'essència agroforestal d'Escornalbou-Puigcerver, amb un clar predomini de la vegetació espontània unida a la forta dependència de la població amb la terra i els baixos rendiments que n'obtenen, fa que la dinàmica poblacional sigui regressiva en general, a excepció dels municipis situats més a prop de la plana, com Riudecanyes o Riudecols.

Per tant, la tendència natural del conjunt de la unitat serà el progressiu augment de la superfície forestal en detriment dels conreus, especialment en els sectors més marginals. Aquest fet, comportarà una simplificació del mosaic paisatgístic, una homogeneïtzació del paisatge i un fort increment del risc d'incendi donada la continuïtat de les masses forestals.

La baixa productivitat del territori dificulta l'aprofitament de determinades polítiques agràries i forestals orientades a la producció intensiva, fet que posa més dificultats a la continuïtat de les explotacions.

En el sectors més planers de la unitat podrà continuar la tendència d'un cert manteniment de les àrees de conreu, especialment els de l'olivera, en progressió aquests darrers anys.

Figura 16.9. La pedrera del Puigmarí constitueix un dels principals impactes paisatgístics de tipus visual.

L'increment de sòl urbanitzat en un futur immediat podrà localitzar-se en els nuclis situats més a prop de la plana, com Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes o Riudecols, que gaudeixen d'una topografia més suau i d'una major accessibilitat respecte als grans nuclis urbans del Camp. L'aïllament dels nuclis situats a l'interior de la unitat pot incidir en un cert despoblament i envelliment d'aquests i, per tant, en l'acceleració de l'abandonament de les activitats, produint així la pèrdua del paisatge tradicional.

La proliferació de parcs eòlics a les carenes de les serres d'aquesta àrea pot ser l'agent transformador del paisatge més destacable. En aquest sentit, ja hi ha una central autoritzada a Lo Vedat del Pany (termes municipals de Riudecols i Duesaigües).

AVALUACIÓ DEL PAISATGE

Avaluació d'amenaques i oportunitats

Amenaces:

- Continuació de les activitats extractives existents

Figura 16.10. Camp d'avellaners abandonats prop de l'Argentera. L'abandonament dels conreus i la seva colonització per part de la vegetació espontània és una de les dinàmiques que caracteritzen el paisatge d'Escornalbou-Puigcerver.

- El risc d'inundacions i de grans incendis forestals és un element sempre present que condiona les relacions de la societat amb el medi.
- Sense l'adequada planificació i les corresponents mesures correctores dels impactes, la possible instal·lació de noves centrals eòliques implicaria l'alteració dels fons escènics de la unitat.

Oportunitats:

- Gran varietat de paisatges gràcies a la particular orografia que, alhora, possibilita que el perfil d'aquesta unitat sigui visible des de bona part de la plana del Camp.
- La població de suros més meridional de Catalunya es troba al vessant nord d'Escornalbou i, junt amb el castell homònim, configura en un espai reduït una mostra molt significativa dels valors paisatgístics de la unitat Escornalbou-Puigcerver.
- L'obra del reconegut pintor Joan Miró representa un reclam pel

desenvolupament econòmic lligat al turisme. També pot potenciar la valorització del paisatge de la unitat.

- Existència d'una dinàmica de recuperació del patrimoni natural així com dels elements històrics i culturals.
- La creixent valorització del paisatge per part de la societat possibilita l'articulació d'estratègies supracomarcals de gestió paisatgística.
- Recuperació de la població a causa de la millora de les infraestructures viàries d'accés al territori, les quals han permès una reducció de l'aïllament, per una banda, i la intensificació de la ruralització del temps d'oci, per l'altra, tot afavorint la conversió de segones residències a primeres. Aquest fenomen evita el despoblament i pot mantenir vius els paisatges de la unitat.

PLANIFICACIÓ DEL PAISATGE

Objectius de Qualitat Paisatgística

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els objectius de qualitat paisatgística definits per a tot l'àmbit territorial del Camp de Tarragona continguts en el capítol 12 del la present memòria (volum 1).

OQP16.1

Un paisatge de valls estretes separades per serres i turons de pendents suaus ben gestionat, posant en valor els conjunts d'elements naturals i ecològics més representatius (cingles i codines de la Serra de Pradell-l'Argentera, àrea de connectivitat ecològica entre els sistemes de Llaberia-Collejou i Muntanyes de Prades, espais agrícoles situats als fons de les valls de les rieres de Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes i Riudecols,...).

OQP16.2

Un paisatge de la plana del Baix Camp, amb uns elements de referència – el tossal i el castell d'Escornalbou, el relleu de Puigcerver amb el santuari del mateix nom, el de la Mare de Déu de la Roca a la muntanya de l'Areny i l'embassament de Riudecanyes– que mantinguin el seu caràcter identitari, preservant-los d'instal·lacions que en desvirtuin la visió.

OQP16.3

Unes poblacions de l'Argentera i Duesaigües amb uns creixements urbanístics que respectin el seu caràcter rural, que incorporin elements identitaris i que adoptin tipologies constructives adequades al lloc, defugint dels conjunts de cases adossades i mantenint textures i materials coherents amb el paisatge preexistent.

OQP16.4

Un paisatge dels entorns de l'embassament i el nucli de Riudecanyes ben gestionat i amb un desenvolupament urbanístic que vetlli per integrar elements naturals en els espais públics urbans que facilitin una adequada transició entre l'espai natural i l'artificialitzat.

OQP16.5

Unes urbanitzacions de ciutat jardí existents de qualitat que disminueixin el risc d'incendi forestal. Aquesta tipologia d'urbanitzacions estan situades en turons elevats i molt visibles des d'un ample sector de territori.

OQP16.5

Un paisatge de l'arquitectura rural de pedra seca que es conservi com a element identitari i se'n promogui l'ús en els nous elements de tancament. L'arquitectura rural de pedra seca, a l'entorn de Riudecanyes, està conformada per blocs quadrangulars de granits i gresos vermells, variats de color.

OQP16.6

Unes activitats extractives -Puigmarí i de l'entorn de Vilanova d'Escornalbou- integrades en l'entorn.

Àrees amb valors especials a protegir

- Element patrimonial del Castell Monestir de Sant Miquel d'Escornalbou. Pels seus valors històrics, estètics, simbòlics-identitaris i religiosos-espirituals, conservar-lo i adequar-lo per millorar les visites.
- Entorn d'element patrimonial del Castell Monestir de Sant Miquel d'Escornalbou, per la seva alta visibilitat des d'un ampli sector del Camp de Tarragona.
- Paisatge de cingles i codines de la Serra de Pradell-l'Argentera, des del coll Roig fins al coll de la Teixeta.

Àrees de foment de la gestió

- Masses forestals que ocupen bona part de la unitat, que no gaudeixen de cap mena de figura de protecció ambiental, tot i representar una àrea de connectivitat ecològica entre els sistemes de Llaberia-Collejou i Muntanyes de Prades i que conté la sureda més meridional de Catalunya. Compatibilitzar-ne la gestió forestal amb la preservació dels valors ecològics i/o estètics, així com emprendre mesures per a la reducció del risc d'incendis forestals, tot evitant la creació/ampliació de les activitats extractives existents al mateix temps que s'estableixi una estratègia de restauració paisatgística de la pedrera del Puig Marí.
- Espais agrícoles situats als fons de les valls de les rieres de Vilanova d'Escornalbou, Riudecanyes i Riudecols. Pels seus valors estètics i productius, conservar-los i revaloritzar-los, evitant-ne la fragmentació sobretot front a grans projectes urbanístics i d'infraestructures.

- Miradors paisatgístics del castell d'Escornalbou, el Puigcerver, i de la Mare de Déu de la Roca. Millorar per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre àmplies extensions de territori i paisatges diversos tant de la pròpia unitat com de la plana del Camp i del Priorat, tot preservant els seus entorns d'actuacions que alterin el caràcter dels paisatges existents.
- Nuclis rurals de Duesaigües, l'Argentera i Riudecols. Si s'escau, restaurar-los, mantenint-ne l'aspecte compacte, i integrant les noves construccions el paisatge preexistent.
- Nucli urbà de Riudecanyes evitant el creixement dispers. Millorar la qualitat estètica dels seus accessos i perifèries residencials, tot regulant les tipologies constructives, els tipus de cobertes i paraments i els codis cromàtics en les edificacions de la urbanització Mar de Riudecanyes; i revaloritzant l'entorn del pantà com a espai apte per activitats de lleure.

Àrees susceptibles d'accions d'ordenació

- Activitats extractives del Puigmarí i de l'entorn de Vilanova d'Escornalbou. Ordenar delimitant-ne les extensions màximes, regenerant-ne els espais perimetrals i les àrees en desús i integrant-lo paisatgísticament.
- Senyalitzar el recorregut d'interès o itinerari paisatgístic del Coll de la Teixeta- Duesaigües- Riudecanyes.